

**بررسی میزان آگاهی جوانان
از مسائل اجتماعی،
آسیب های اجتماعی و اخلاقی
و راه های مقابله با آن**

تالیف:

حسین سلطانی - مصطفی رادسر

تهران - ۱۳۹۵

سرشناسه	:	سلطانی، حسین، ۱۳۵۰ -
عنوان و نام پدیدآور	:	بررسی میزان آگاهی جوانان از مسائل اجتماعی و آسیب‌های اجتماعی و اخلاق و راه‌های مقابله با آن / تألیف حسین سلطانی، مصطفی رادسر.
مشخصات نشر	:	تهران: سنگ فرش، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	:	۸۴ ص.
شابک	:	978-600-97797-14-3: ۸۰۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا
یادداشت	:	کتابنامه: ص: ۸۳.
موضوع	:	انحراف اجتماعی
موضوع	:	Deviant behavior
موضوع	:	انحراف اجتماعی -- پیشگیری
موضوع	:	Deviant behavior -- Prevention
شناسه افزوده	:	رادسر، مصطفی، ۱۳۶۲ -
رده بندی کنگره	:	۱۳۹۵ ب۴/س۸۱۱/ HM
رده بندی دیویی	:	۳۰۲/۵۴۲
شماره کتابشناسی ملی	:	۴۲۳۹۱

نام کتاب: بررسی میزان آگاهی جوانان از مسائل اجتماعی و آسیب‌های اجتماعی و اخلاقی و راه‌های مقابله با آن

ناشر: انتشارات سنگ فرش

مؤلفین: حسین سلطانی، مصطفی رادسر

صفحه بندی و طراحی جلد: نسیم معروف نژاد

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۵

چاپ و صحافی: سپه

تیراژ: ۵۰۰ جلد

قیمت: ۸۰۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۷۹۷-۱۴-۳

فهرست:

چکیده / ۷

مقدمه / ۹

فصل اول -

علل و عوامل پیدایش آسیب های اجتماعی / ۱۸

فصل دوم -

بررسی نقش خانواده به عنوان عامل

و مانع بزهکاری نوجوانان و جوانان / ۳۹

فصل سوم -

نتیجه گیری و پیشنهادات / ۷۷

مراجع / ۸۳

چکیده

آسیب اجتماعی به هر نوع عمل فردی یا جمعی اطلاق می شود که در چارچوب اصول اخلاقی و قواعد عام عمل جمعی رسمی و غیررسمی جامعه محل فعالیت کنشگران قرار نمی گیرد و در نتیجه با منع قانونی یا قبح اخلاقی و اجتماعی روبه رو می گردد. به همین دلیل، کجروان سعی دارند کجرویهای خود را از دید ناظران قانون، اخلاق عمومی و نظم اجتماعی پنهان کنند زیرا در غیر این صورت با پیگرد قانونی، تنفیذ اخلاقی و طرد اجتماعی مواجه می شوند.

مسئله مربوط به آسیبهای اجتماعی از دیرباز در جامعه بشری مورد توجه اندیشمندان بوده است. همزمان با اسرارش انقلاب صنعتی و گسترش دامنه نیازمندیها، حرومیتهای ناشی از عدم امکان برآورده شدن خواستهها و نیازهای زندگی موجب گسترش شدید و دامنه دار مسائل، آسیبها، تبهکاری، سرگردانی، دزدی و انحراف جنسی و دیگر آسیبها شده است. هر چند اکثر مشکلات اجتماعی، انواعی تکراری در طول نسلهای مختلف هستند، اما چنانکه مشاهده می شود برخی از این انواع در برخی نسلها اهمیت بیشتری پیدا کرده است و حتی برخی انواع این آسیبها در نسلهای بعدی زاده شده اند. از سوی دیگر از آنجایی که یکسری علل غالب در هر جامعه وجود دارند که نسبت به سایر علل اهمیت بیشتری در بروز آسیبها دارند، هر چند از انواع متمایز آسیبها سخن می رود، اما عمدتاً همپوشیهایی بین آنها دیده می شود.

مقدمه

آسیب های اجتماعی که به تعبیر بعضی از اندیشمندان حاصل و معلول مستقیم انقلاب صنعتی هستند، در اکثر جوامع وجود دارند و تاثیرات خود را می گذارند. اما آن چه جوامع مختلف را در این مورد از هم متفاوت می سازد، نوع نگرش این جوامع به علل وجود آورنده آسیب ها و راهکارهای اصلاح و بهبود آن است. در مورد نگرش از چه مهم است این که این آسیب ها چرا به وجود آمده اند؟ آیا وجود آسیب ها در جوامع امری لازم و ضروری است یا می توان جامعه ای بدون آسیب داشت؟ پاسخ به این پرسش ها مستلزم شناخت نظریه های مختلف جامعه شناسی و روان شناسی است که هر کدام سعی در تبیین مسائل، آسیب ها و بحران های اجتماعی از نظر گاه های مختلف دارند. این دید گاه ها متاثر از باورهای سیاسی و اقتصادی هر جامعه است.

در مورد راهکارهای اصلاح و بهبود آسیب های اجتماعی هم نظرگاه های مختلفی وجود دارد. عده ای روش انکار و پرده پوشی را تجویز می

کنند وعده‌ای دیگر به روش‌های پلیسی و سرکوب اعتقاد دارند. جوامعی هم وجود دارند که به این مسائل نگرشی علمی و منطقی دارند و سعی می‌کنند با قبول وجود این آسیب‌ها، علت آن‌ها را با استفاده از روش‌های علمی بشناسند و برای حذف یا به حداقل رساندن آن‌ها از روش‌های منطقی سود ببرند. این جوامع، آنهایی هستند که در آن‌ها انباشت علمی صورت گرفته و در اثر ارتباط با فرهنگ‌های مختلف به سطحی از آگاهی رسیده‌اند که به حق آزادی و برابری انسان‌ها و حق برخورداری تمامی انسان‌ها از حقوق مادی و معنوی اعتقاد داشته باشند.

آسیب‌های اجتماعی پدیده‌هایی واقعی، متغیر، قانونمند و قابل کنترل و پیش‌گیری اند. پذیرش آسیب‌های اجتماعی شناخت علمی آنها را در هر جامعه‌ای برای استیلا به پرسشهای نظری و عملی و کاربردی از ایده‌ها و یافته‌های علمی ترسیم شده در برنامه ریزی‌های کوتاه و بلند مدت برای مقابله صحیح با آسیب‌های اجتماعی، درمان یا پیشگیری از گسترش و پیدایش آنها را ضروری و اهمیت می‌سازد.

“آسیب اجتماعی” از جمله واژه‌هایی است که بسیاری، آن را در مفهومی مترادف با “کجروی” به کار برد اند و تعبیر “آسیب‌شناسی اجتماعی” هم بر همین اساس، به عنوانی رایج برای مطالعه علمی و اجتماعی این پدیده بدل شده است. اما به نظر برخی محققان انتخاب این واژه برای کجروی، ریشه در “مشابه‌انگاری” جامعه با جسم انسان دارد و “ناهمسازیه‌ای” موجود در جامعه را، در تعبیری مشابه با ناهمسازی در کارکردهای اعضای بدن، آسیب نام نهاده است. این ایده همچنین سبب شده است تا به تبع علوم زیستی که در میان آنها “آسیب‌شناسی (پاتولوژی)” وظیفه ریشه‌یابی بیماری‌های تنی را بر عهده دارد، در قلمرو جامعه‌شناسی نیز نام “آسیب‌شناسی اجتماعی” بر حوزه مطالعه بی‌نظمی‌ها و نابسامانی‌های اجتماعی نهاده شود.

از سوی دیگر، پیش‌فرض اساسی این مفهوم، اصالت وضع موجود و اختلال و غیرطبیعی محسوب داشتن امور نامتناسب با آن است؛ یعنی

دیدگاهی محدود و متناسب با یک نظریه خاص. این محدودیت در جمع با درونمایه ارزشگذارانه آن، سبب شده است تا محققان از دو تعبیر "آسیب اجتماعی" و "آسیب شناسی اجتماعی" روی بگردانند؛ تا آنجا که کوهن از آن دو با عنوان "مفهومی نسبتاً منسوخ" یاد می کند.

آسیبهای اجتماعی پدیدههایی متنوع، نسبی و متغیرند. پرخاشگری و جنایت، خودکشی، اعتیاد و قاچاق مواد مخدر، روسپیگری، جرایم مالی، اقتصاد و سرقت نمونههایی از آسیبهای اجتماعی جامعه امروزی ایران اند که کم و کیف آنها بر حسب زمان و مکان (یعنی، حال نسبت به گذشته و در شهرها نسبت به روستاها) تغییر می کنند. بنابراین، آنچه امروز در یک جامعه خاص آسیب یا کجروی تلقی می شود ممکن است فردا در همین جامعه یا در امروز ولی در جامعه ای دیگر آسیب یا کجروی شناخته نشود.

آسیب شناسی اجتماعی مطالعه آسیب های وارد شده به جامعه و گروه های انسانی است. آسیب شناسی اجتماعی شاخه ای در روانشناسی اجتماعی و علم مطالعه و بررسی ریشه های بی نظمی اجتماعی، درد، و نابسامانیهای آن و شیوههای پیشگیری در زمان آن است.

آسیب شناسی عبارت است از "مطالعه و شناخت ریشه بی نظمی ها در ارگانیزم". در پزشکی به فرآیند و علت یابی بیماری ها، آسیب شناسی گویند. در مشابهت کالبد انسانی با کالبد جامعه (تاریخ اندام وارگی) می توان آسیب شناسی اجتماعی را "مطالعه و ریشه یابی بی نظمیهای اجتماعی" تعریف کرد.

در واقع، آسیب شناسی اجتماعی، مطالعه ناهنجاری ها و آسیبهای اجتماعی نظیر بیکاری، اعتیاد، فقر، خودکشی، طلاق، ولگردی، گدایی و... همراه با علل و شیوههای پیشگیری و درمان آنها به انضمام مطالعه شرایط بیمارگونه و نابسامان اجتماعی است.

در واقع آسیب شناسی اجتماعی، مطالعه ناهنجاریها و آسیبهای اجتماعی نظیر بیکاری، اعتیاد، فقر، خودکشی، طلاق، ولگردی، گدایی و

غیره همراه با علل، آثار و عوارض، شیوه های پیشگیری و درمان آنها به انضمام مطالعه شرایط بیمارگونه و نابسامان اجتماعی است. به عبارت دیگر آسیب شناسی اجتماعی مطالعه خاستگاه اختلال ها و بی نظمی ها و نابسامانی های اجتماعی است.

اگر در جامعه ای هنجارها مراعات نشود، کجروی پدید می آید و رفتار آسیب می بیند. مطالعه علمی اینگونه نابسامانی ها و نارسائی ها را در جامعه انسانی آسیب شناسی اجتماعی می گویند.

آسیب شناسی اجتماعی در مفهوم متعارف آن عبارت است از مطالعه و شناخت ریشه بی نظمی ها در کالبد و ارگانیسم اجتماعی. به عبارت دیگر آسیب های اجتماعی مطالعه بی سازمانی ها و نابسامانی هایی است که در بستر اجتماع به دلایل مختلف به وجود می آید. این اصطلاح ارتباط تنگاتنگی با واژه انحرافات اجتماعی دارد. کجروی به معنی انحراف است که در بعضی موارد این دو واژه به جای یکدیگر به کار می رود در واقع آسیب های اجتماعی محدوده وسیعتری را در بر می گیرد و شامل انحرافات اجتماعی نیز می شود.

آسیب شناسی اجتماعی عبارت است از شناخت علمی اختلالات، بی نظمی ها و مشکلات اجتماعی و موضوع این علم دردها، نابسامانی ها، جرایم و جنایات، فقر، اعتیاد، فحشاء، الکلیسم، خودکشی ها، خصومت طبقات و گروه های اجتماعی است که بر اساس مدرک و معیار معین آن را انحراف یا کجروی خوانده اند.

آسیب شناسی اجتماعی مفهوم جدیدی است که از علوم ریستی گرفته شده و مبتنی بر تشابهی است که بین بیماری های عمومی و آسیب های اجتماعی (کجروی ها) قائل می شوند. واژه آسیب شناسی از دیدگاه پزشکی به فرآیند ریشه یابی بیماری ها گفته می شود، اما به سبب اینکه گاهی تشخیص بیماری از سلامتی دشوار است، لذا جامعه شناسانی که این واژه را وام گرفته و از آن "آسیب شناسی اجتماعی" ساخته اند، به سختی قادرند بگویند که در جامعه مرزهای تثبیت شده هنجارهای فرهنگی چگونه است.

با این همه این نکته مسلم است که اگر هنجار پذیرفته شده از سوی افراد جامعه نادیده گرفته شود، آنگاه کژرفتاری به وجود می آید و کردار و رفتار انسان شکل و شمایل بیماری به خود می گیرد.

آسیب شناسی در علوم اجتماعی مشابهت خاصی با آسیب شناسی در علم پزشکی دارد. همچنان که مطالعه بیماری جسمی برای حفظ سلامت جسمی ضروری است، سلامت اجتماعی نیز ممکن نیست بدون معرفتی گسترده تر و مشخص تر نسبت به بیماری اجتماعی و با اطمینان پایدار بماند. آسیب شناسی عمومی در پزشکی می آموزد که بسیاری از بیماریها ویژگیهای مشترک زیادی دارند و فرآیندهای مرضی گوناگون و همچنین بیماریهای خاصی برای بحث و بررسی وجود دارد.

در آسیب شناسی اجتماعی، رابطه متقابل بین طبقات نابهنجار، از مهم ترین واقعیتهاست.

آسیب شناسی اجتماعی گر شناخت دقیقی نسبت به واقعیتهای، اصول و راههای حل مشکلات اجتماعی که به کشف ابزار برطرف کردن علل اجتماعی بیماری منتهی می شود، ارائه نکند، کار بی فایده ای خواهد بود. راههایی که بتوان افراد ضعیف را به لحاظ اجتماعی طوری تقویت کرد که در نهایت و دست کم به عنوان هدف مطلوب پیکری اجتماعی و سرشار از سلامت در اذهان آنها وجود دسته باشد که در آن حتی یک موجود زنده پیدا نشود که در جریان عمومی سلامت و قدرت جامعه شریک نباشد.

خودکشی، اعتیاد، فحشا و... را می توان از انواع آسیب های اجتماعی تلقی کرد. آسیب اجتماعی به وقایع، پدیدهها و فرآیندهایی اطلاق می شود که هر جامعه مفروض در زمان معین با رجوع به مجموعه ارزشهای مورد باور خود غیرمنطقی تلقی می کند و آنها را مخل نظم جامعه در زمان معین و لحظههای مشخص می پندارد و با بار منفی همراه است. رویکرد آسیب شناسی، تفکرات جامعه شناسان آمریکایی متقدم را درباره مسائل اجتماعی سازمان داده و دست کم برای سال های طولانی،

رویکرد با نفوذی بوده است. این رویکرد ریشه در تمثیل ارگانیسم دارد و توجه اصلی آن به بیماری‌ها یا آسیب‌های جامعه است. از نظر این رویکرد، مسائل اجتماعی تخلف از انتظارات اند. علت آنها ناکامی در جامعه‌پذیری تلقی گردیده که ابتدا به میراث ژنتیکی و سپس به محیط اجتماعی نسبت داده شده است. حاصل چنین ناکامی‌هایی، فرسایش اخلاقی و راه حل آن آموزش اخلاقی است.

آسیب‌شناسان اجتماعی را می‌توان براساس مرحله زمانی، گرایش و سیاست آنها دسته‌بندی کرد. آسیب‌شناسان متقدم‌تر در سوگیری و سیاست، تمایل به مداخله کاری بودند. متاخران تمایل داشتند در جهت گیری‌ها و سیاست‌های مردم لیبرال یا رادیکال باشند. متاخرین آسیب‌شناسان هم به سننری این همه این رویکردها روی آورده‌اند و مشکل می‌توان گفت این رویکرد کدام جهت را در پیش خواهد گرفت یا نفوذ آن در آینده تا چه حد خواهد بود.

موضوعات مورد بحث در آسیب‌شناسی اجتماعی

آنچه روشن است اینکه بحث آسیب‌شناسی اجتماعی عمدتاً با مسائل و مشکلات سر و کار دارد. پژوهش‌ها و تحقیقات عمدتاً برای شناخت انواع این آسیب‌ها و علل بروز آنها صورت می‌دهد و نظریاتی را برای حل آن مسائل پیشنهاد می‌کند.

بر این اساس زمینه‌هایی چون فرهنگ و هنجارهای یک جامعه، ویژگی‌های اقتصادی و سیاسی و جغرافیایی یک جامعه نیز در حوزه مطالعات آسیب‌شناسی اجتماعی قرار می‌گیرد. چرا که بررسی آسیب‌های اجتماعی بدون در نظر گرفتن شرایط زمینه‌ای یک جامعه میسر نخواهد بود.

چه چیزی به عنوان آسیب شناخته می‌شود؟ حدود و شخوَر آن چقدر است؟ عوامل زمینه ساز و علل آشکار کننده آن کدامها هستند؟ در کدام طبقات گسترش بیشتری دارند؟ در کدام سنن گسترش بیشتری دارند؟ توانایی جامعه برای کنترل و نظارت بر آنها چقدر است؟ از چه راه‌هایی

می توان به کاهش آنها مبادرت کرد؟ همه اینها سوالاتی هستند که در حوزه آسیب شناسی اجتماعی مورد بررسی قرار می گیرند.

اهمیت آسیب شناسی اجتماعی

هر جامعه ای متناسب با شرایط خود، فرهنگ، رشد و انحطاط خود با انواعی از انحرافات و مشکلات روبروست که تاثیرات مخربی روی فرآیند ترقی آن جامعه دارد. شناخت چنین عواملی می تواند مسیر حرکت جامعه را بسری ترقی و تعامل هموار سازد، بطوری که علاوه بر درک عمل آنها و جلوگیری از تکرار آن عمل با ارائه راه حلهایی به سلامت جامعه کمک نماید. به عنوان مثال مسأله اعتیاد را در نظر بگیریم.

این مسأله هم به عنوان یک مشکل فردی و هم یک معضل اجتماعی مطرح است. روشن است در سطح اجتماعی منجر به از بین رفتن نیروها و انرژی بارآور جامعه می شود. شناسایی علل اساسی و کنترل آنها می تواند بسیاری از نیروهای از دست رفته جامعه را تجدید نموده، در مسیر کار سالم جامعه هدایت کند.

شیوه عمل آسیب شناسی اجتماعی

آسیب شناسی اجتماعی همچون سایر حوزه های اجتماعی و علمی، از شیوه عملی برای بررسی موضوعات مورد نظر خود استفاده می کند. به عبارتی برای مطالعه و بررسی علل، زمینه ها و راه حلها در زمینه کجرویها و آسیبها، هم از لحاظ ذهنی به صورت شناخت مفاهیم خاص و هم به کمک ابزار وسایل تحقیق عینی به صورت پژوهشهای علمی استفاده می شود. چنین پژوهشهایی پیرامون انحرافات اجتماعی به صورت تحقیق علمی به حدود ۸۰ - ۹۰ سال پیش باز می گردد. البته در آن زمان این پژوهشها کمتر جنبه واقع بینانه داشته اند. ولی پس از مدتی پژوهشها بر شالوده ای صحیح تر استوار شد و تلاش شد از شیوه هایی که دقت و اعتبار بیشتری در برآورد مشکلات اجتماعی دارند استفاده گردد.

پرسشنامه‌های مختلف تهیه شد، شیوه‌های اعتبار یابی و استفاده از روش‌های معتبر معمول شد و از اصول روش تحقیق که در علوم انسانی کاربرد مفیدی دارد استفاده گردید. به این ترتیب اطلاعات لازم در زمینه انواع انحرافات و مشکلات در سطح یک جامعه جمع آوری گردید. این فعالیتها سیر تکاملی خود را سیر می‌کند و همچون پیشرفت سایر علوم شیوه‌های م‌نکاملتری برای بررسی و ارزیابی در زمینه آسیبهای اجتماعی بدست می‌آید.

ارتباط آسیب‌شناسی اجتماعی با سایر علوم

در وهله اول ارتباط کامل و نزدیک این حوزه با رشته علوم اجتماعی و جامعه‌شناسی کاملاً واضح روشن است. هر چند این حوزه عمدتاً به عنوان یک شاخه میان‌رشته‌ای معرفی می‌شود، اما در واقع یکی از مباحث اساسی جامعه‌شناسی محسوب می‌شود. از سوی دیگر آسیب‌شناسی اجتماعی ارتباط بسیار نزدیکی با روانشناسی دارد. از آنجایی که عمل فردی و روانی نقش بسزایی در بروز جرم و انحراف دارند، آسیب‌شناسی اجتماعی از ارتباط نزدیکی با روانشناسی بهره می‌برد و تلاش می‌کنند در یافته‌ها و نظرها‌های آن برای برپایی خود استفاده کنند.

در این راستا یافته‌های روانشناسی اجتماعی که‌های شایان توجهی در نظریات مربوط به آسیب‌شناسی اجتماعی داشته است. از سوی دیگر آسیب‌شناسی اجتماعی با علوم پزشکی، حقوق، روانشناسی و ... ارتباط دارد. به عنوان مثال در بررسی پدیده‌ای با نام ایدز به عنوان یک معضل اجتماعی، نظریات مربوط به آسیب‌شناسی اجتماعی در کنار اطلاعات پزشکی و اطلاعات روانشناختی قرار می‌گیرد. همچنین مددکاری اجتماعی از جمله شاخه‌هایی است که با آسیب‌شناسی اجتماعی در ارتباط است. آن چه در مورد آسیب‌های اجتماعی در ایران می‌توان گفت این است که به وضعیت خاص سیاسی و اجتماعی حاکم بر جامعه، آسیب

های اجتماعی علاوه بر این که مسئله ای اجتماعی شمرده می شوند، بار ارزشی نیز دارند. یعنی یک آسیب که در یک جامعه ی با سیاست لیبرال، فقط یک جرم محسوب می شود، در ایران علاوه بر جرم بودن، گناه به شمار می رود. این نگرش خاص به مسئله ی اجتماعی باعث می شود که مجرم یا منحرف بیشتر از آن که جامعه و روابط حاکم بر آن را عامل انحراف خود بداند، خودش را گناه کار می بیند و این می تواند یکی دیگر از آسیب های فردی و اجتماعی باشد.